
Tolmácsolás a jogi eljárásban*

Vinnai Edina**

---

1. Bevezetés

A tanulmány egy jelenleg folyamatban lévő OTKA kutatás¹ témájához kapcsolódva a tisztességes eljárás nyelvi feltételeinek egyik aspektusával foglalkozik. A fair eljárás követelménye számos részjogosítványból tevődik össze, ezek közül a jelen írás kizárólag a jogi eljárás nyelvét nem beszélők jogainak érvényesülését, azaz a jogi kontextusban zajló tolmácsolás egyes kérdéseit tárgyalja. A téma magyar nyelvű szakirodalma igen szűkös, az idegen nyelvű források pedig szinte kizárólag problémákról és hiányosságokról számolnak be mind a bírósági tolmácsolás szabályozása, mind annak gyakorlata kapcsán. A nemzetközi, európai uniós és magyar jogi szabályozás, valamint a bírósági tolmácsok képzésének áttekintése után azonban az a meggyőződés alakulhat ki az olvasóban, hogy Magyarország két szempontból is más országok előtt jár: egyrészt előremutató a jogi szabályozás és ennek eredményeként a bírósági tolmácsok számára biztosított státusz a jogi eljárásokban, másrészt a hatósági/bírósági tolmácsképzés területén is kimagasló eredményekkel büszkélkedhetünk. Bár hazánkban is vannak még problémák és hiányosságok, de egyrészt a terület empirikus kutatásának, másrészt a bírósági tolmácsképzés elindulásának köszönhetően a közeljövőben pozitív változások várhatóak a magyar bírósági tolmácsolás gyakorlatában.

2. A bírósági tolmácsolás fogalma, története

Amikor bírósági tolmácsolásról beszélünk, akkor valójában egy tágabb terület csupán egyik, bár kétségkívül legfontosabb szegmensére fókuszálunk: a bírósági tolmácsolás (*courtroom* vagy *court interpreting*) a jogi környezetben zajló

---

* A jelen tanulmány az Országos Tudományos Kutatási Alprogramok (OTKA) támogatásával valósult meg.

** Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék.

¹ *A tisztességes eljárás nyelvi aspektusai. A jogi nyelv hatása a joghoz való hozzáférés érvényesülésére* című OTKA K-112172 számú kutatás a Miskolci Egyetem Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszékén zajlik 2014. szeptember és 2018. augusztus között.

tolmácsolások közül jelentőségénél fogva kiemelkedik és a kutatásokban is kitüntetett szerephez jut. Az angol kifejezések magyar változatait Horváth Ildikó tekinti át,² aki szerint a *legal interpreting* a legtágabb kategória, ami az összes olyan tolmácsolási eseményt magában foglalja, ahol és amikor jogi kontextusban zajlik tolmácsolás – ezt *jogi jellegű tolmácsolásként* fordítja magyarra. A nem tárgyalóteremben zajló, például rendőrségen, vámhivatalokban, bevándorlási hivatalnál vagy ügyvédeknel történő tolmácsolást a *public service translation*, azaz *hatósági tolmácsolás* mint gyűjtőfogalom fedi le, de van, aki a *non-courtroom* jelzőt használja ezekre a helyzetekre.³

A bírósági tolmácsolás gyakorlata és elméleti kutatása egyaránt rövid történetre tekint vissza és fejlődése is visszafogott. Kezdeteit a második világháborút követően, az 1945 és 1948 között zajlott nürnbergi és tokiói perekhez köthetjük, ahol először került az érdeklődés középpontjába a sokak által figyelemmel kísért eljárásokban a tolmácsok szerepe. Ugyanakkor ezek a perek nem általában a bírósági tolmácsolásra, hanem „csupán” a szinkrontolmácsolásra irányították rá a figyelmet.⁴ A terület dinamikus fejlődésének akadályai lehet, hogy a bírósági tolmácsolás egy nagyon komplex, sokrétű feladat, másrészt a bírák meglehetősen ambivalensen viszonyulnak hozzá: egyrészt sok országban nem tekintik szakértőnek a bírósági tolmácsokat, ugyanakkor a tolmácsolás eredményeként előálló produktumot az eredeti vallomás jogilag egyenértékű megfelelőjeként (*legally valid equivalent*) kezelik.

A kutatások területén pedig az hátráltatja az előrelépést, hogy csak elvétve készülnek olyan hangfelvételek a bíróságokon, amelyeken az eredeti és a tolmácsolt szöveg is szerepelne, így a kutatók sem tudják ezeket összehasonlítani, nem tudnak javaslatokat megfogalmazni, előremutató, jó gyakorlatokat kialakítani és azokat terjeszteni. Magyarországon azonban ezen a területen is látunk előrelépést, például részben az említett OTKA kutatáshoz kapcsolódóan jelenleg Farkasné Puklus Márta folytat empirikus vizsgálatokat a bírósági tolmácsolásról, melynek részeként az Országos Bírósági Hivatal engedélyével hangfelvételeket készíthet tolmácsolt bírósági tárgyalásokról, ilyen ügyekben készült ítéleteket elemezhet és kérdőívet is kitöltenek a bírák a tolmács részvételével zajló tárgyalások tapasztalatairól.

3. A bírósági tolmácsolás sajátosságai

A bírósági tolmácsolásnak több olyan sajátossága is van, ami megkülönbözteti a többi tolmácsolási fajtától. Ezek a következők: az etikai kérdések (*ethical issues*) iránti fokozott figyelem, a pontosság és a szöveghűség (*fidelity*) fontossága, a pártatlansággal, elfogulatlansággal (*impartiality*) és a titoktartással (*confidentiality*)

² Horváth Ildikó: *Bírósági tolmácsolás*. Budapest, 2013. 25. o.

³ Gamal, M. J. Y.: 'Court interpreting.' In: Baker, M. (ed.): *Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 2008. 63. o.

⁴ Vö: de Jongh, Elena M.: *An introduction to court interpreting: theory and practice*. University Press of America, 1992.

összefüggő speciális kérdések, valamint az elhangzottak teljes körű visszaadása (*entirety*) iránti igény.⁵

A bírósági tolmácsolás jellegéből adódóan fokozott figyelem irányul a tolmácsokkal szemben megfogalmazott *etikai elvárásokra*, és mivel munkájuk során bizalmas információk birtokába jutnak, a szakértőkhöz és az eljárás egyéb hivatalos résztvevőihöz hasonlóan *titoktartásra* vannak kötelezve. A bírósági tolmácsolásnál felvetődik azonban a kérdés, hogy nem veszélyezteti-e a munka megfelelő, magas színvonalú ellátását, ha a titoktartásra hivatkozva a bíróság a tárgyalást megelőzően nem teszi hozzáférhetővé az üggyel kapcsolatos iratokat, információkat a tolmács számára (szemben a konferenciatolmácsokkal, ahol ez már egy többé-kevésbé jól működő gyakorlat). Ez jelentősen megnehezíti a tolmácsok munkáját, hiszen így minden előzetes ténybeli, kronológiai és terminológiai ismeret nélkül kell tolmácsolniuk.⁶ Mint később látni fogjuk, a magyar eljárásjogi törvények szerint a tolmácsra a szakértőre vonatkozó szabályokat kell ugyan alkalmazni, de valószínűleg nincs más olyan szakértő, akitől a hatóság, bíróság a feladat elvégzéséhez szükséges iratok, információk ismeretének hiányában várna szakértői véleményt.

A bírák attól való félelmükben is elzárkóznak az iratok előzetes rendelkezésre bocsátásától, hogy azok tanulmányozása veszélyeztet(het)ji a tolmácsok elfogulatlanságát. A *pártatlanság* alapvetően azt követeli meg a tolmáctól, hogy tartózkodóan, visszafogottan viselkedjen a tárgyalás valamennyi szereplőjével, még azok családtagjaival is – ahogy Horváth Ildikó megfogalmazza: a pártatlanság elsősorban nem nyelvi, hanem viselkedésbeli kérdés.⁷ Előállhatnak azonban olyan helyzetek egy tárgyaláson, amikor az interkulturális ismeretek hiánya miatt a tolmácsnak ki kell lépnie ebből a pártatlan, semleges, „láthatatlan” szerepből annak érdekében, hogy a kommunikáció sikeres maradjon.⁸

Az *elhangzottak teljes körű visszaadása és a szövegűség* azt az elvárást fogalmazza meg, hogy a tolmácsnak nem csupán a tanúvallomásban elhangzó szavakat és mondatokat kell nagyon pontosan visszaadnia, hanem a beszélő egyéb kifejezéseit is („öő”, „hm”) – legalábbis elméletileg. Sokan azzal érvelnek, hogy a (büntető)eljárásokban a vádlott személyi szabadságáról vagy akár az életéről születik döntés, ezért nagyon fontos, hogy a tanúk és vádlottak szavahihetőségét jól ítélje meg a bíróság, aminek ezek a kifejezések is részét képezik.⁹ Ezzel szemben a gyakorlatban az tapasztalható, hogy a tolmácsok a prozódiai elemeket és a paralingvisztikai jellegzetességeket gyakran nem adják vissza pontosan, és emiatt a tanúvallomás fordítása nem lesz elég precíz.¹⁰ Az is általános tendencia,

⁵ Gamal, M.: *i.m.* 63. o.

⁶ Ezt a gyakorlatot erősítik meg a magyar bírósági tolmácsok tapasztalatai is. Vö. Farkasné Puklus Márta: Bírósági tolmácsolás – alapelvek és elvárások. *Fordítástudomány* XVIII. (2016) 2. szám 43. o.

⁷ Horváth I.: *i.m.* 34. o.

⁸ Csörgő Zoltán: Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács? *Fordítástudomány* XV. (2013) 2. szám 56. o.

⁹ A laikusok szavahihetőségét befolyásoló tényezőket a jog és nyelv kapcsolatát vizsgáló irányzaton belül az ún. tárgyalótermi kutatások („courtroom studies”) vizsgálják. Vö: Vinnai E.: Jog és nyelv – nyelv és jog. In: Fekete B. – Fleck Z. (szerk.): *Tanulmányok a kortárs jogelméletéről.* 74., 83-86. o.

¹⁰ Vö: González, R. – Vásquez, V. – Mikkelsen, H.: *Fundamentals of court interpretation: Theory, policy*

hogy a tolmácsok gyakran grammatizálják a nem grammatikai elemeket, és kihagyják azokat a javításokat, amikor a beszélők tudatosan korrigálják a saját kijelentéseiket,¹¹ de a regiszterváltás sem ritka (ausztrál bíróságokon például spanyol-angol fordításnál a tolmácsok formálisabb megfogalmazást használnak angol célnyelven, és kevésbé formális regisztert spanyol célnyelven).¹² Bár ezek a megállapítások alapvetően kritikákat fogalmaznak meg, a nemzetközi és a hazai szakirodalomban egyaránt találunk érveket arra vonatkozóan, hogy „a tolmács nem pusztán ’fordítógép’, hanem a különböző kultúrák között is közvetít”,¹³ és szakértelme alapján megalapozott döntést tud hozni arról, hogy a szó szerinti fordítás mikor nem célravezető.

4. A bírósági tolmácsolás jogi szabályozása

A nemzetközi szakirodalomban többen is rámutatnak arra, hogy a tisztességes eljárás egyik feltétele a jogi jelenlét (*legal presence*), ami egyúttal a nyelvi jelenlétet (*linguistic presence*) is magában kell foglalja.¹⁴ Ez azt jelenti, hogy a vádlottnak hallania és értenie kell, amit mások mondanak a tárgyalóteremben, mert csak így tudja követni a történéseket, ezért az eljárás nyelvét bármilyen okból nem értő és/vagy nem beszélő személyek számára tolmácsot kell biztosítani. Elvi szinten sok országban belátják, hogy a tolmáchoz való jog emberi jog, melynek érvényesülése érdekében részletes jogi szabályozásra van szükség, másrészt az államok nemzetközi jogi kötelezettségéből is következik ez az elvárás, mégis kevés országban találunk megfelelő szabályozást. Ezért sok tolmács és kutató úgy vélekedik, hogy a tolmácsok biztosítása az eljárásban inkább egy esetleges gyakorlat, mintsem jogilag pontosan szabályozott és szervezett rendszer. Ehhez a nemzetközi szakirodalomban megfogalmazott erős kritikához képest egyértelműen azt látjuk, hogy a magyar szabályozás és részben a gyakorlat is sok szempontból előremutató.

4.1. Nemzetközi jogi szabályozás. A nemzetközi jogban számos emberi jogi dokumentum deklarálja a tolmáchoz való jogot mint a tisztességes eljárás (*fair trial*) érvényesülésének egyik feltételét. A nyelvi jogok a kisebbségi jogokból

---

and practice. Durham, North Carolina: Carolina Academic Press, 1991.; O’Tool, M.: ‘Lawyers’ Response to Language Constructing Law.’ In: J. Gibbons (ed.): *Language and the Law.* Sydney: Longman, 1994. 188-192. o.

¹¹ Shlesinger, Miriam: ‘Interpreter Latitude vs. Due Process: Simultaneous and Consecutive Interpretation in Multilingual Trials.’ In: Tirkkonen-Condit, Sonja (ed.): *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies.* Tübingen, Gunter Narr, 1991. 147-155. o.

¹² Hale, Sandra: ‘The Treatment of Register Variation in Court Interpreting.’ *The Translator* (1997) Vol. 3, no. 1, 39-54. o.

¹³ Jacobsen, Bente: Pragmatic Meaning in Court Interpreting: An Empirical Study of Additions and Consecutively Interpreted Question-answer Dialogues. *Hermes, Journal of Linguistics* Vol. 2004 No. 32.; Csörgő Z.: *i.m.* 56. o.

¹⁴ González, R.: ‘The Federal Court Interpreter Certification Project: Defining World Class Standards for Court Interpretation.’ *Proceedings of IJET 4,* Brisbane: University of Queensland, 1994.; Colin, J. – Morris, R.: *Interpreters and the Legal Process.* Waterside Press, 1996.

eredeztethetők, melyek célja a nemzeti, etnikai, vallási alapon elkülönülő kisebbségi csoportok tagjainak garantálni, hogy megőrizhessék kulturális identitásukat, és ennek részeként saját nyelvüket. Ez a felismerés mutatkozik meg a különféle nemzetközi szervezetekhez (ENSZ, Európa Tanács, EBESZ) köthető egyezményekben, deklarációkban, ajánlásokban, de az egyes kontinenseken is találkozhatunk partikuláris egyezményekkel.¹⁵

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk 3. e) pontja rögzíti, hogy „Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.” A Strasbourgi Bíróság 1978 és 2014 között közel 50 ügyben hozott érdemi döntést ezen cikk sérelme miatt, és több alkalommal is az az egyik legfontosabb megállapítása, hogy az ingyenes tolmácshoz való jog az eljárás teljes ideje alatt, tehát már a rendőrségi nyomozás során is megilleti a terheltet.¹⁶ Másrészt az ingyenes hozzáférés biztosítását is hangsúlyozza a bíróság, és az egyezmény sérelmének tekinti, ha akár elítélés, akár felmentő ítélet esetében a bűnügyi költség részeként a tolmácsolás költségeit is a terhelttel akarja megfizettetni valamely állam bírósága.¹⁷

4.2. Az Európai Unió szabályozása. Az Európai Unió több szempontot figyelembe véve szabályozza a nyelvi kérdéseket. Egyrészt már a II. világháborút követően, az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó Római Szerződés rögzítette, hogy az intézmények nyelvi szabályozása a Miniszterek Tanácsának döntése alapján történik. 1958. áprilisi rendeletében (ami egyben az EU Nyelvi Chartája is) a Tanács kimondta, hogy az alapító Hatok hivatalos és munkanyelvei a holland, a francia, a német és az olasz, melyek egyenjogúak és egyenrangúak, tehát a hivatalos dokumentumok, előírások, jogi szövegek és az EU (Luxemburgi) Bíróság ítéletei is minden közösségi nyelven megjelennek. Időközben az EU hivatalos nyelveinek száma 24-re nőtt ugyan,¹⁸ de a Tanács 1. számú rendeletében rögzített elv ma is érvényesül.

A tolmácsoláshoz való jog fejlődésének legújabb állomása a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv elfogadása. A büntetőjogi integráció és az unió tagállamai közötti kölcsönös bizalom erősítése érdekében az Európai Tanács 2009-ben elfogadta a büntetőeljárás jogosítványok erősítését célzó Ütemtervet,¹⁹ melynek alapján később az Európai Bizottság kidolgozott, majd az Európai Parlament és a Tanács elfogadott három irányelvet (1) a tolmácsoláshoz és fordításhoz,²⁰ (2) a

¹⁵ A nemzetközi jogi szabályozásról részletesen lásd: Horváth I.: *i.m.* 13-18. o.

¹⁶ *Diallo v. Sweden*, no.13205/07, 5 January 2010; *Baytar v. Turkey*, no. 45440/04, 14 January 2015

¹⁷ *Luedicke, Belkacem and Koç v. Germany*, no. 6210/73; 6877/75; 7132/75, 28 November 1978

¹⁸ 2013. július 1. óta 24 hivatalos és 5 félhivatalos nyelv van az EU-ban.

¹⁹ A Tanács Állásfoglalása a büntetőeljárásokban a gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervről (2009. november 30.) Az Ütemterv a következő öt területen céloz meg intézkedéseket: A. a fordításhoz és tolmácsoláshoz való jog, B. a jogokról és a vádról való tájékoztatáshoz való jog, C. a jogi tanácsadáshoz való jog és a költségmentesség, D. a hozzátartozókkal, munkaadókkal és konzuli hatóságokkal való kapcsolattartáshoz való jog, E. a veszélyeztetett gyanúsítottakra vagy vádlottakra vonatkozó különleges biztosítékok.

²⁰ A büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU

tájékoztatáshoz,²¹ valamint (3) az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogra²² vonatkozó minimumszabályok rögzítésére.

A tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelv lényege, hogy az EU minden polgárának joga van az anyanyelvi tolmácsoláshoz és fordításhoz az ellene indított büntetőeljárásban. Ez a jog a gyanúsítás közlésétől az eljárás végéig megilleti, tehát kiterjed a rendőrségi kihallgatásra, az ügyvéddel folytatott beszélgetésre és természetesen leginkább a bírósági tárgyalásra. A tolmácsok és fordítók munkájára vonatkozóan az irányelv is megfogalmazza a legfontosabb alapkövetelményeket: az 5. cikkben rögzíti, hogy a tagállamok kötelessége gondoskodni arról, hogy a tolmácsok megfeleljenek a megkövetelt minőségnek, ennek mércéje pedig az, hogy a fordítás minőségének elégségesnek kell lennie a tisztességes eljárás garantálásához. A 6. cikk pedig a képzésről rendelkezik, de – meglepő módon – ez nem a tolmácsok, fordítók képzéséről szól, hanem arra kötelezi a tagállamokat, hogy a bírák, ügyészek és igazságügyi személyzet képzésében a hatékony és eredményes kommunikáció biztosítása érdekében fordítsanak különös figyelmet a tolmács segítségével folytatott kommunikáció sajátosságaira.

4.3. Magyar szabályozás. Már a bevezetőben utaltam rá, hogy hazánk két szempontból is előrébb jár más országokhoz képest, és az egyik a jogi szabályozás. Míg a nemzetközi szakirodalomban szinte kivétel nélkül azzal a problémával találkozunk, hogy a bírósági tolmács biztosítása inkább csak egy esetleges gyakorlat, mintsem törvényi keretek között szabályozott jogosultság, az államra nézve pedig kötelezettség, addig hazánkban – a jogi szabályozás szintjén mindenképpen – megvalósul a tolmácsoláshoz való jog biztosítása. A magyar jogrendszerben az Alaptörvény a hátrányos megkülönböztetés tilalmának, a törvény és a bíróság előtti egyenlőségi klauzulának, valamint az anyanyelvhasználathoz való jognak a deklarálásával általánosságban, míg néhány törvény, rendelet mellett²³ a három eljárásjogi kódex és a szabálysértési törvény²⁴ részletesen szabályozza a tolmácsok szerepét, helyzetét és jogállását. Közös eleme az eljárási törvényeknek, hogy rögzítik: az eljárás nyelve a magyar, de senkit nem érhet hátrány a magyar nyelv ismeretének hiánya miatt. Ez az előírás a fentebb ismertetett nemzetközi emberi jogi dokumentumoknak köszönhetően került be a

---

irányelv (2010. október 20.) Átültetés határideje: 2013. október 27.

²¹ A büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelv (2012. május 22.) Átültetés határideje: 2014. június 2.

²² A büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatásához való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról szóló 2013/48/EU irányelv (2013. október 22.) Átültetés határideje: 2016. november 27.

²³ A szabályozások részletes ismertetését lásd: Lesztár Péter: *Bírósági, hatósági tolmácsolás és szakfordítás*. Magánkiadás. 2016. 11-170. o.

²⁴ A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (a továbbiakban: Ket.), a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.), a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.), valamint a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.).

magyar jogba: a kisebbségi jogok részeként megfogalmazott nyelvi jogok biztosítják az egyes államok területén élő nemzeti, etnikai, vallási és ennek eredményeként nyelvi kisebbségek jogát a saját nyelvük használatára, egyebek mellett a jogi eljárásokban.

Ugyancsak hasonlóságot mutat a három törvény abban, hogy előírja: a tolmácsra a szakértőre vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni (bár a Ket. az eljárás egyéb résztvevői között a szakértő mellett külön említi a tolmácsot – 172. § e) pont). Ez az előírás egyértelműen előremutató néhány más európai ország szabályozásához képest. Németországban például azért nem számít a tolmács szakértőnek, mert valójában nem szólhat bele az ügybe, nem mondhatja el a véleményét, és mivel nem gazdagítja új tartalmakkal az eljárást, így az ügy érdemi eldöntéséhez sem járul hozzá a tevékenysége.²⁵ Ezzel szemben hazánkban a tolmácsot és a fordítót nyelvi szakértőként idézik a tárgyalásra egy kirendelő végzéssel, amiben felhívják figyelmüket a szakszerű és pontos fordítás elvégzésére, valamint figyelmeztetik a hamis fordítás következményeire.²⁶ A tolmács tehát szaktevékenységet végez, mert abban a kérdésben kell szakmai döntést hoznia, hogy adott helyzetben egy forrásnyelvi szöveget hogyan ültet át a célnyelvre.

Mindhárom eljárási törvényben és a szabálysértési törvényben is szerepel a szakértők azon joga, hogy az ügy iratait megtekintheti, sőt, a Be. kötelességként írja azt elő a szakértő számára.²⁷ Ennek alapján természetesen a tolmács is kérhet ilyen engedélyt, kérdéses azonban, hogy bonyolultabb ügyekben egy egyszerű megtekintés elegendő-e ahhoz, hogy a tolmács a feladata magas színvonalú ellátásához szükséges mértékben megismerje az iratok tartalmát.

Különbségek is vannak azonban az eljárási törvények között, például abban a tekintetben, hogy milyen esetekben írják elő kötelező jelleggel a tolmács kirendelését. A *Be.* fogalmazza meg – egyrészt az eljárás lehetséges súlyos következményeire tekintettel érthető módon, másrészt az európai uniós irányelvnek való megfelelés miatt is – a legmagasabb elvárásokat és garanciákat, így csak kivételesen lehet például eseti tolmácsot igénybe venni (*Be.* 114. § (3) bek.). A magyar büntetőeljárásnak az anyanyelvhasználatra, valamint a fordításra és tolmácsolásra vonatkozó szabályai egyébként nem az EU irányelvben megfogalmazott minimumszintet, hanem annál magasabb védelmi szintet határoznak meg. A *Be.* úgy fogalmaz, hogy ha a terhelt nem magyar anyanyelvű, és függetlenül attól, hogy mennyire érti vagy beszéli a magyar nyelvet, részére hivatalból kell tolmácsot kirendelni, és ezt a már folyamatban lévő eljárás során is

²⁵ Driesen, Christiane – Petersen, Haimo-Andreas: *Gerichtsdolmetschen – Grundwissen and -fertigkeiten*. Tübingen: Narr Verlag, 2011. művét idézi Farkasné Puklus M.: *i.m.* 43-44.

²⁶ *Uo.*

²⁷ *Be.* 105. § (2) bek. A szakértő köteles és jogosult mindazokat az adatokat megismerni, amelyek a feladatának teljesítéséhez szükségesek, e célból az ügy iratait megtekintheti [...];

Pp. 181. § (1) A szakértővel mindazokat az adatokat közölni kell, amelyekre feladatának teljesítése végett szüksége van. Evégből a szakértő a per iratait megtekintheti [...];

Ket. 59. § (1) A hatóság a szakértővel közli mindazokat az adatokat, amelyekre feladatának teljesítéséhez szüksége van. A szakértő az ügy iratait az eljárási feladatainak ellátásához szükséges mértékben megtekintheti [...]

Szabs. tv. 64. § (4) A szakértő jogosult mindazokat az adatokat megismerni, amelyek a feladatának teljesítéséhez szükségesek. E célból az ügy iratait megtekintheti [...].

bármikor kérheti, függetlenül attól, hogy az eljárás kezdetén nem kérte.

A *Ket.* ide vonatkozó előírásai már enyhébb feltételeket támasztanak, mert csak akkor kell tolmácsot alkalmazni, ha nincs olyan idegen nyelv, amit az eljárás valamennyi résztvevője beszél – ha tehát mindenki, így az ügyintéző is beszél az adott idegen nyelvet, akkor gyakorlatilag kiváltja a tolmácsot (*Ket.* 60. § (1) bek.). A *Ket.* azt is lehetővé teszi, hogy hatósági ellenőrzés során a tényállás tisztázásához „az ellenőrzés helyszínén tartózkodó, idegen nyelvet beszélő személyt tolmácsként” vegyék igénybe (*Ket.* 60. § (4) bek.), tehát gyakorlatilag bárki igénybe vehető erre a feladatra.

A legenyhébb előírásokat jelenleg a *polgári perrendtartás* tartalmazza, amikor kimondja, hogy csak akkor kell tolmácsot alkalmazni, ha a meghallgatandó személy által „használt nyelvben az eljáró bíróságnak nincs kellő jártassága” (Pp. 184. § (1) bek.). Ez a szabályozás több szempontból is aggályos. Egyrészt – ahogy már utaltam rá – a polgári eljárásokban is igaz, hogy a tolmácsra a szakértőre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni, és ha ehhez hozzáolvassuk a szakértőkre vonatkozó kizárási okokat, akkor azt látjuk, hogy nem járhat el szakértőként, tolmácsként, vagy fordítóként az, aki az ügyben bíróként vesz részt. Másrészt a mellett is szólnak érvek, hogy ez már túl sok feladat lenne a bíró számára, és bár hasznos lehet, ha közvetlenül is érti az elhangzottakat, nem szerencsés, ha egy plusz feladatot is ellát a bíró. A várhatóan 2018. január 1-jén hatályba lépő új polgári perrendtartás (2016. évi CXXX. törvény, a továbbiakban: új Pp.) értelmében viszont már minden olyan esetben tolmácsot illetve fordítót kell majd kirendelni, amikor egy nem magyar fél anyanyelvhasználathoz való jogának érvényesüléséhez ez szükséges. (új Pp. 61. § és 113. §)

A három eljárási törvényhez képest a *szabálysértési törvény* egy további rendelkezést is tartalmaz. Azon túl, hogy az eljárási törvényekhez hasonlóan szabályozza az anyanyelvhasználathoz és a tolmácshoz való jogot, valamint a tolmács szakértői státuszát, azt is előírja, hogy ha a „kirendelt tolmács fordításának minősége sérti az eljárás alá vont személy jogát vagy jogos érdekét”, a bíróság vagy a rendőrség hivatalból vagy kérelemre másik tolmácsot rendelhet ki (Szabs. tv. 67. § (5) bek.). Tehát míg például a polgári eljárásban a szakértőre vonatkozó szabályokat kell analóg módon a tolmácsra is alkalmazni és a fél kérelmére más szakértőt kell kirendelni (Pp. 177. § (6) bek.), addig a szabálysértési törvény kifejezetten a rossz minőségű tolmácsolás következményeit szabályozza. Meglepő módon előremutató a szabálysértési törvény ezen minőségbiztosításra törekvő rendelkezése, és kívánatos lenne, ha az eljárási törvények is hasonló módon szabályoznák a kérdést. A rossz minőségű tolmácsolástól meg kell azonban különböztetni azt a helyzetet, amikor a tolmács hamisan tolmácsol, ami a hamis tanúzással analóg módon büntetőjogi tényállást valósít meg.

Arra is lehetőséget ad a szabálysértési törvény, hogy az eljárás bizonyos szakaszaiban a tolmácsolás videokonferencia, telefon vagy internet alkalmazásával is biztosítható, ha a tolmács fizikai jelenléte nem indokolt vagy akadályba ütközik (Szabs. tv. 67. § (12) bek.). Ez az ún. távolsági tolmácsolás felveti problémákat, hiszen bizonyos követelmények, elvárások sérülhetnek ilyenkor, és nem szerencsés eltekinteni a tolmács személyes jelenlététől a jogi eljárásokban – bár bizonyára

adódhat olyan helyzet, amikor erősebb érvek szólnak a gyorsabban lebonyolítható távolsági tolmácsolás mellett.

5. A bírósági tolmácsok képzése

A jogi eljárások professzionális résztvevői a mai napig kevéssé ismerik fel, hogy a bírósági tolmácsok egy nagyon komplex, sokrétű tevékenységet végeznek, és többnyire azt várják tőlük, hogy minden beavatkozás és módosítás nélkül, figyelmen kívül hagyva a résztvevők közti nyelvi és kulturális különbségeket, csupán egy szócsőként közvetítsék az üzeneteket a vádlott, a tanúk és a bíróság tagjai között. Arról is több tanulmány beszámol, hogy gyakran képzetlen személyeket alkalmaznak tolmácsként a jogi eljárásokban, ami számos problémát vet fel. Egyik legfontosabb következménye, hogy egy rendkívül kedvezőtlen kép alakult ki a bírósági tolmácsokról, és bizalmatlanságot ébreszt a valódi és képzett tolmácsokkal szemben. Arra vonatkozóan is vannak adatok a nemzetközi szakirodalomban, hogy a tolmácsolt vallomásokat kevésbé fogadják el a bíróságok bizonyítékként, így a nyelvi szempontból hátrányban lévő személyeknek azt kell mérlegelniük, hogy igénybe vegyék-e egyáltalán a tolmács segítségét, és ezzel kockáztassák megbízhatóságukat és szavahihetőségüket a bíróság előtt.²⁸

Számos tanulmány eljut arra a kézenfekvő következtetésre, hogy a jogi jellegű, de különösen a bírósági tolmácsolás komoly és összetett szaktudást igényel, ezért nagyon fontos lenne a képzés megszervezése és a minőségbiztosítás. A szaktudásuk ugyanis nem merül ki a fordítással és tolmácsolással kapcsolatos tudásban és készségekben, hanem jogi, speciális kommunikációs, pszichológiai, interperszonális és (inter)kulturális ismeretekkel is rendelkezniük kell. Megfelelően kell megválasztaniuk például, hogy különböző szituációkban a tolmácsolás melyik fajtáját (a rövid vagy hosszú szakaszos konzekutív/követő, a fülbesúgó szinkron/suttogó tolmácsolást vagy a blattolást/írott szöveg tolmácsolását) alkalmazzák,²⁹ de emellett ismerniük kell az eltérő jogrendszerek egymásnak megfeleltethető intézményeit és az azokra használt szaknyelvi terminusokat is. Van olyan vélemény is, mely szerint valóban adekvát és jó minőségű tolmácsolást csak jogi képzettséggel lehet végezni,³⁰ de ez valószínűleg ritkán teljesül.

A szóbeli tolmácsolás esetén a minőségbiztosítás – az írott szövegek lektorálásával analóg módon – az auditálás biztosításával valósulhatna meg, erre azonban alig van példa és ezen a területen a magyar szabályozás is hiányos. A gyakorlatban a minőségbiztosítás pusztán annyit jelent, hogy a tárgyalás elején megkérdezik a nem magyar anyanyelvű felet, hogy érti-e a tolmácsot.

A bírósági tolmácsok világszerte több szakmai szervezettel is rendelkeznek,

²⁸ Hale, S.: 'The need to raise the bar: Court interpreters as specialized experts.' In: Coulthard, M. – Johnson, A. (eds): *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. Routledge, 2010. 440-454. o.

²⁹ Farkasné Puklus Márta saját bírósági tolmácsolási tapasztalatai és a nemzetközi szakirodalom alapján ad egy áttekintést arról, hogy a bírósági eljárás során előálló különböző helyzetekben melyik típus a legcélravezetőbb vagy legjellemzőbb tolmácsolási mód. Farkasné Puklus M.: *i.m.* 44-46. o.

³⁰ Lesetár P.: *i.m.* 26. o.

például az Egyesült Államokban (*National Association of Judiciary Interpreters and Translators – NAJTI*), az Egyesült Királyságban (*The Association of Police and Court Interpreters – APCI*), Európában pedig az egyes országok egyesületei hoztak létre egy ernyőszervezetet (*European Association for Legal Interpreters and Translators – EULITA*). Hazánkban a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesületén kívül nincs speciálisan a bírósági tolmácsolással foglalkozó szakmai szervezet, kamara. A korábban említett EU irányelv értelmében a tagállamoknak arra kell törekedniük, hogy létrehozzák a megfelelő képesítéssel rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását, ami a minőségbiztosítás egyik feltétele lenne (5. cikk 2. pont).

Magyarországon jelenleg általános tolmácsképzéssel lehet bíróságon tolmácsolni, de a 2014/15-ös tanévtől az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Központjában egy két féléves, gyakorlatorientált szakirányú továbbképzés keretében megkezdődött a bírósági és hatósági tolmácsok akkreditált képzése, ami számos más országhoz képest kedvezőbb helyzetet teremt hazánkban a bírósági tolmácsolás színvonalának javulásához.

6. ÖSSZEGZÉS

A nemzetközi és hazai szakirodalomból egyaránt az a kép rajzolódik ki, hogy általában a jogi, de különösen a bírósági tolmácsolás meglehetősen mostoha helyzetben van világszerte. Hiába ismerik fel a döntéshozók, hogy a tisztességes eljárás követelményének érvényesülése többek között azon is múlik, hogy az eljárás hivatalos nyelvét nem beszélő laikusok szakképzett tolmács szolgáltatásait vegyék igénybe, akik szakértői státusszal rendelkeznek az eljárásban, mégis keveset tesznek ennek megvalósulása érdekében. Ennek egyik sarokköve, hogy az eljárásban kulcsszerepet játszó jogászok viszonyulása megváltozzon a tolmácsok irányában, másrészt az ilyen feladatot vállaló szakemberek képzése és továbbképzése is záloga a helyzet javulásának.
